

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อกล่าวถึงศาสนาโดยเฉพาะตามความเข้าใจของชาวตะวันตก สิ่งสำคัญยิ่งที่จะขาดเสียมิได้คือ God หรือพระเจ้า เนื่องจากคำว่า Religion ที่นิยมแปลกันว่าศาสนานั้น มีความหมายตามรากศัพท์ว่า การรวมเข้าด้วยกัน ความผูกพัน หรือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า โดยศาสนาในความหมายนี้มีลักษณะร่วมสำคัญ ๔ ประการ กล่าวคือ

๑. มีความเชื่อว่าพระเจ้าทรงสร้างโลกและสรรพสิ่ง
๒. คำสั่งสอนต่าง ๆ มาจากพระเจ้า
๓. เชื่อในพระเจ้าหรือสิ่งที่พระเจ้าสอนโดยไม่ต้องพิสูจน์
๔. มอบตนหรือยอมตนต่อพระเจ้าอย่างสุดจิตสุดใจ^๑

ศาสนาในลักษณะนี้จึงเป็นสิ่งที่ต้องมาจากพระเจ้า ผูกพันกับพระเจ้า จะเว้นจากพระเจ้าไม่ได้ เพราะเป็นของคู่กัน แม้ในอารยธรรมตะวันออกโดยเฉพาะอารยธรรมอินเดียกระแสหลักคือศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก็ยอมรับความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าในรูปตรีมูรติ คือ พระพรหม พระนารายณ์ และพระอิศวร ว่ามีนัยสำคัญต่อการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปของสรรพสิ่งบนโลกนี้ โดยที่พระพรหมทรงสร้างโลก พระนารายณ์คุ้มครองโลก และพระอิศวรทำลายโลก^๒

ในขณะที่คำว่าพระพุทธศาสนา มีความหมายว่า คำสั่งสอนของท่านผู้ตรัสรู้แล้ว (พุทธาน สาสน) และยังมีลักษณะต่างจากศาสนาข้างต้นนั้น ดังนี้

๑. ไม่เชื่อในหลักที่ว่าพระเจ้าทรงสร้างโลกและสรรพสิ่ง แต่เชื่อว่าโลกหรือทุกสิ่งเป็นไปตามกฎเกณฑ์แห่งเหตุปัจจัย ไม่เกี่ยวกับพระเจ้า (กมฺมฺนา วตฺตตี โลโก)
๒. คำสั่งสอนไม่ได้มาจากพระเจ้า แต่มาจากท่านผู้ตรัสรู้ (เอตํ พุทฺธาน สาสนํ)
๓. ไม่ได้สอนให้ด่วนเชื่ออะไรโดยง่าย หากยังไม่ได้ผ่านการพิสูจน์หรือพิจารณาโดยถ่วงถ่วง (กาลามสูตร)

^๑ เสฐียร พันธงศรี, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ: สมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔), หน้า ๘-๙.

^๒ สมภาร พรหมทา, ทศนะทางปรัชญาและศาสนาของอินเดีย, ใน จดหมายข่าวเสขิยธรรม ฉบับที่ ๕๘, หน้า ๒.

๔. ไม่ยอมตนให้แก่เทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ แต่ให้รู้จักพึ่งตนเอง (อตุตา หิ อุตตโน นาโถ)^๑

แม้ศาสนาที่เชื่อในเรื่องพระเจ้ากับพระพุทธศาสนาจะมีจุดยืนต่างกันในเรื่องของพระเจ้าโดยศาสนาที่ยอมรับความยิ่งใหญ่ของพระเจ้า ถือว่าพระเจ้ายิ่งใหญ่เป็นทั้งที่มา เป็นทั้งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และเป็นทั้งเป้าหมายสูงสุดของศาสนา ในขณะที่พระพุทธศาสนาแม้จะปฏิเสธว่าพระเจ้าไม่มีนัยสำคัญต่อการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ หรือดับไปของโลกและสรรพสิ่ง^๒ และการดำรงตนตามแนวทางของพระพุทธศาสนาก็ไม่จำเป็นจะต้องมีพระเจ้าเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นแรงบันดาลใจ และเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตแต่อย่างใด

การที่พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับความยิ่งใหญ่ของพระเจ้างดกล่าวไม่ได้หมายความว่าพระพุทธศาสนาปฏิเสธการดำรงอยู่ของพระเจ้าแต่อย่างใด เพราะพระพุทธศาสนายอมรับว่ามีสิ่งมีชีวิตมากมายในจักรวาลนี้ รวมทั้งสิ่งมีชีวิตที่พิเศษกว่ามนุษย์ เช่น เทวดา มาร พรหม ดังพระพุทธดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตนั้นได้ทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้กับทั้งเทวดา มาร พรหม ซึ่งหมู่สัตว์กับทั้งสมณพราหมณ์ พร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว ประกาศให้ผู้อื่นรู้แจ้งตาม”^๓ จะเห็นได้ว่าทรงยอมรับว่ามีสิ่งมีชีวิตพิเศษอื่นนอกเหนือจากมนุษย์ แต่ทราบได้ที่สิ่งมีชีวิตพิเศษเหล่านี้ยังไม่รู้แจ้งสัจธรรม ตรานั้นก็ยังถือว่ายังต้องอาศัยพระพุทธองค์ คอยชี้แนวทางที่ถูกต้องให้ ด้วยเหตุนี้ เทวดา มาร และพรหม จึงมาเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าอยู่เนื่อง ๆ และมีใช้เฉพาะเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น แม้เหล่าสาวกของพระองค์ไม่ว่าจะเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ก็ปรากฏว่ามีเทวดา มาร และพรหมต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องเช่นกัน

กล่าวเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธเจ้ากับเหล่าเทวดา มีหลักฐานยืนยันอย่างน้อย ๒ ประการ คือ

๑. พระพุทธคุณบทหนึ่งที่ว่า สตุถา เทวมนุสฺसानิ แปลว่า ทรงเป็นบรมครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^๔ แสดงว่าพระพุทธองค์ไม่ทรงสั่งสอนเฉพาะมนุษย์เท่านั้นแต่ยังรวมถึงเทวดาทั้งหลายด้วย

๒. พุทธกิจหรือหน้าที่ของพระพุทธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญเป็นกิจวัตรประจำวันที่พระอรหันตภิกษุได้ประมวลไว้ ๕ ประการ กล่าวคือ

(๑) เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต

^๑ อ้างแล้ว, สมภาร พรหมทา, ทัศนะทางปรัชญาและศาสนาของอินเดีย, หน้า ๑๑.

^๒ เทียบกับข้อความในพระไตรปิฎกว่า “รูปร่างนี้ไม่มีใครสร้าง อตภาพนี้ไม่มีใครสร้าง รูปร่างเกิดขึ้นเพราะอาศัยเหตุ ดับไปเพราะเหตุดับ” (ส.ส.(บาลี), ๑๕/๑๗๐/๑๖๒).

^๓ ม.ม. (บาลี), ๑๒/๔๓๙/๓๘๗.

^๔ ม.ม. (บาลี), ๑๒/๔๔๔/๓๙๕.

(๒) เวลาเย็นทรงแสดงธรรม

(๓) เวลาค่ำประทานพระโอวาทแก่ภิกษุ

(๔) เวลาเที่ยงคืนทรงตอบปัญหาเทวดา

(๕) เวลาใกล้สว่างทรงตรวจดูสัตว์โลกที่จะเสด็จไปโปรด^๑

จะเห็นว่ากิจวัตรประจำวันข้อที่ ๔ คือ เวลาเที่ยงคืนทรงตอบปัญหาเทวดาที่มาเฝ้าเป็นการส่วนตัวหรือมากันเป็นคณะเพื่อทูลถามปัญหาคาใจต่าง ๆ

ส่วนเนื้อหาหรือรายละเอียดที่บันทึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวกกับเทวดาทั้งหลายมีอยู่ดาษดื่นในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกโดยเฉพาะในหมวดสังยุตตนิกายเล่มที่ ๑๕ ซึ่งบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับเทวดาไว้มากเป็นพิเศษ ดังที่ณรงค์ จิตตโสภณ^๒ ได้สรุปหมวดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเทวดาไว้ ดังนี้

เทวดาสังยุตต์ประมวลเรื่องเทวดาที่ไปทูลถามปัญหากับพระพุทธเจ้ามีทั้งหมด ๘๑ สูตร โดยแสดงคำถามของเทวดา คำตอบของพระพุทธเจ้าในรูปของคาถาหรือบทกวี

เทวปุตตสังยุตต์ประมวลเรื่องเทพบุตรทูลถามปัญหากับพระพุทธเจ้าไว้ทั้งหมด ๓๐ สูตรมีลักษณะเช่นเดียวกับเทวดาสังยุตต์

มารสังยุตต์ประมวลเรื่องมารซึ่งปรากฏภายในลักษณะต่าง ๆ กัน บางครั้งได้มีการโต้ตอบกับพระพุทธเจ้า บางครั้งไม่ได้พูดแต่พระพุทธเจ้าได้ตรัสภาสิตในเมื่อทรงทราบว่าเป็นมาร ในสังยุตต์นี้มี ๒๕ สูตร

สักกสังยุตต์ประมวลเรื่องท้าวสักกะหรือพระอินทร์ที่มาเฝ้าพระพุทธเจ้าและสดับพระธรรมเทศนาจากพระองค์มีทั้งหมด ๒๕ สูตร

นอกจากนี้ ในคัมภีร์วิมานวัตถุ^๓ ยังได้รวบรวมเรื่องราวการถามตอบระหว่างพระมหาโมคคัลลานะกับเหล่าเทวดาผู้ได้วิมานต่าง ๆ กัน หรือบางครั้งเทวดาผู้ได้วิมานนั้น ๆ ได้มากราบทูลเล่าความดีที่ทำไว้ต่อพระพุทธเจ้า ซึ่งรวมแล้วมีจำนวนถึง ๘๔ ราย โดยภาพรวมแล้วเป็นการแสดงผลของการทำความดีประการต่าง ๆ เช่น แสดงความเคารพนบถน้อมต่อท่านผู้ทรงศีลบ้าง ถวายทานบ้าง รักษาศีลบ้าง พังกรรมบ้าง บำเพ็ญสาธารณประโยชน์บ้าง หรือบางครั้งก็ดำรงอยู่ในคุณธรรม เช่น การไม่โกรธบ้าง

เป็นที่น่าเสียดายว่าประเทศไทยได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน แต่ความเชื่อและการปฏิบัติต่อเทวดาของพุทธบริษัทชาวไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันมี

^๑ อ้างใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน (พิมพ์ครั้งที่ ๖). (กรุงเทพฯ : บริษัท โอเอ็นจีการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๘-๒๙.

^๒ พระสุธีรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภณ), แก่นธรรมในสังยุตตนิกาย, ใน เก็บเพชรจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔๕-๑๔๖.

^๓ ดู ขุ.วิมาน. (บาลี), ๒๖/๑-๑๒๘๗/๑-๑๕๐.

ความคลาดเคลื่อนออกไปจากหลักการเดิมที่พระพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวกได้ปฏิบัติมาเป็นอันมาก ดังมีการกราบไหว้บูชาและหวังพึ่งเทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์กันอย่างดาษดื่นในสังคมไทย ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ให้ข้อสังเกตไว้ว่า^๑ “กระแสතුคความฯ เป็นอาการหนึ่งของโรคที่สังคมไทยเป็นมานาน พระพรหม พระราหู พระพิฆเนศ คนไทยเอาทั้งนั้น ถ้าปล่อยก็คงแรงขึ้นเรื่อย ๆ ถึงจุดหนึ่งก็อาจเป็นสังคมหลักลอย ผู้คนเลื่อนลอย หวอะไรเป็นหลักยึดไม่ได้”

ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับเทวดาจำเป็นที่ชาวพุทธทุกคนต้องมีทั้งนี้เพื่อให้วางท่าทีที่ถูกต้องต่อเทวดา ไม่สุดโต่งไปด้านใดด้านหนึ่ง คือ ไม่ปฏิเสธเรื่องเทวดาอย่างสิ้นเชิงและไม่หวังพึ่งพิงหวังผลดลบันดาลจากเทวดาอย่างลอย ๆ ดังที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ให้ข้อสังเกตไว้ว่า^๒ “แทนที่คนจะดับร้อนด้วยการหาหลักธรรมของศาสนา จึงหันเข้าหาลัทธิพิธีต่าง ๆ ซึ่งถึงไม่ดับร้อนด้วยธรรมะก็ช่วยทำให้ทนกับความร้อนได้เก่งขึ้น เช่น เสียเงินซื้อรูปพระสุพรรณกัลยาแค่ ๓๐๐ แต่ก็เชื่อว่าจะถูกหวย ๔๐,๐๐๐ เป็นต้น” การมีความเข้าใจและปฏิบัติถูกต้องต่อเทวดาจึงมีผลต่อการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาด้วย เช่นที่อินเดียพระพุทธรูปศาสนาเคยเจริญรุ่งเรืองมาก่อน แต่เพราะชาวพุทธไม่มั่นคงในหลักการ สุดท้ายพระพุทธเจ้าก็กลายเป็นอวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์ ผลที่สุดศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก็ทำให้พระพุทธศาสนาหมดความสำคัญไป ดังที่ท่านพระธรรมปิฎกเตือนว่าถ้า “ปฏิบัติผิดต่อเทวดาคือไล่พระพุทธศาสนาจากแผ่นดินไทย” ในขณะที่เดียวกันถ้า “ปฏิบัติถูกต้องเทวดา พระพุทธศาสนาจะอยู่คู่ชาติไทย”^๓

การหันกลับไปทบทวนความเป็นมา สถานภาพและบทบาทของเทวดา ตลอดจนท่าทีที่พระพุทธเจ้าและเหล่าพระอริยสาวกมีต่อเทวดาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกโดยเฉพาะพระสุตตันตปิฎกจึงน่าจะเป็นแนวทางที่เหมาะสมและจำเป็นที่สุดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือและเป็นแนวทางในการพิจารณาเปรียบเทียบกับความรู้ความเข้าใจต่อเทวดาของพระสงฆ์และฆราวาสซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาภาคสนามในจังหวัดอุบลราชธานีต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษากำเนิดและสถานภาพของเทวดาที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก
๒. เพื่อศึกษาบทบาทของเทวดาที่มีต่อมนุษย์

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ปรากฏการณ์จิตตคามรามเทพ ๒๕๕๐ เมื่อเทพมาเยือนเมืองคอน, ใน สารคดี ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๒๖๘ มิถุนายน ๒๕๕๐ (กรุงเทพฯ: บริษัทโรงพิมพ์กรุงเทพ (๑๙๙๔) จำกัด), หน้า ๗๖.

^๒ นิธิ เอียวศรีวงศ์, พระพุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), คนไทยหลงทางหรืออย่างไร, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม ๒๕๓๘), หน้า ๒๘.

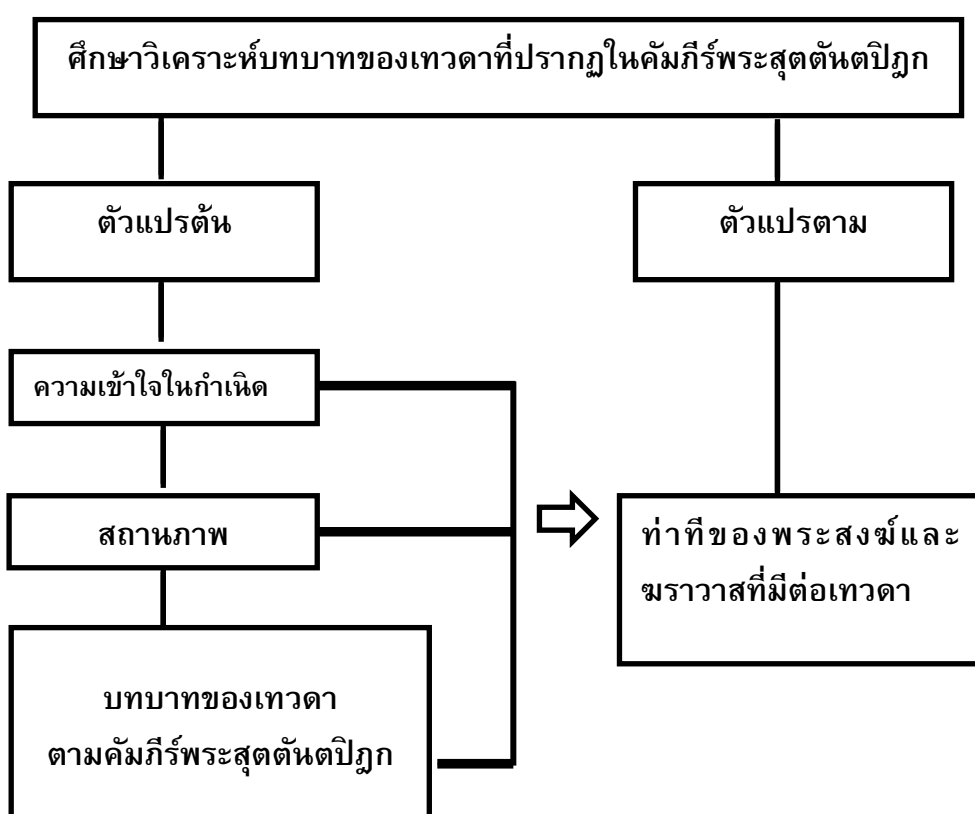
๓. เพื่อศึกษาท่าทีของชาวพุทธที่เป็นพระสงฆ์และฆราวาสที่มีต่อเทวดา

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกเป็นหลัก โดยมุ่งศึกษากำเนิด สถานภาพ และบทบาทของเทวดาที่มีต่อมนุษย์

๒. ขอบเขตด้านประชากร เก็บข้อมูลโดยการแจกแบบสอบถามเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอ จำนวน ๑๐๐ รูป ในเขตจังหวัดอุบลราชธานี และแจกแบบสอบถามทายกทายิกาประจำวัดของพระสังฆาธิการ จำนวน ๒๐๐ คน

๑.๔ กรอบแนวคิดของการวิจัย

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

เทวดา หมายถึง ชาวสวรรค์ที่บังเกิดโดยวิธีโอปปาติกะ (เกิดผุดขึ้น) ด้วยผลแห่งความดีที่เคยสั่งสมไว้เมื่อครั้งยังมีชีวิต ในงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเฉพาะเทวดาในสวรรค์ชั้นอมายพร ๖ ชั้น คือ จาตุมหาราช ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตวสวัตดี

บทบาทของเทวดา หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ ที่เทวดามีต่อพระพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวกตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

๑. **การวิจัยเอกสาร** เป็นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสถานภาพและบทบาทของเทวดาจากคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกเป็นหลักและหากจำเป็นก็จะศึกษาคัมภีร์รุ่นหลังพระไตรปิฎก เช่น อรรถกถาหรืองานวิชาการทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ ประกอบ

๒. **การวิจัยภาคสนาม** เป็นการสำรวจความเข้าใจและท่าทีของพระสงฆ์และฆราวาสในเขตจังหวัดอุบลราชธานีที่มีต่อเทวดา โดยการแจกแบบสอบถามพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอ จำนวน ๑๐๐ รูป ส่วนฝ่ายฆราวาส เก็บข้อมูลจากบรรดาทายาททายิกาประจำวัดของพระสังฆาธิการ จำนวน ๒๐๐ คน โดยยึดหลักว่าแจกแบบสอบถามพระสังฆาธิการ ๑ รูป และแจกแบบสอบถามทายาททายิกาประจำวัดของพระสังฆาธิการนั้น ๒ คน

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและจากการแจกแบบสอบถามจะนำมาถนอง วิเคราะห์ เปรียบเทียบ และเรียบเรียงสรุปเป็นผลการวิจัยในที่สุด

๑.๗ ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เรื่องราวเกี่ยวกับเทวดาในพระพุทธศาสนามีผู้ศึกษาวิจัยไว้พอสมควร มีเรื่องใกล้เคียงกับเรื่องที่กำลังวิจัยนี้อยู่ ๓ เรื่อง ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาเป็นพิเศษเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ สรุปเนื้อหาสำคัญของทั้ง ๓ เรื่องนั้น ดังต่อไปนี้

นพพร สุวรรณพานิช^๑ เขียนหนังสือชื่อพระเจ้าและผีห่าซาตาน โดยผู้เขียนได้รวบรวมความรู้เกี่ยวกับภูติผีและวิญญาณระดับต่างๆ นับแต่วิญญาณระดับสูงที่เรียกว่าพระเจ้าหรือ God และผีหรือ ghosts ตามความเชื่อของชนชาติต่างๆ ตั้งแต่สมัยโบราณทั่วทุกมุมโลก เช่น เทพเจ้าตามความเชื่อของชาวกรีก พระเจ้าไนท์ชนะของชาวฮิบรู และความเชื่อเรื่องภูติผีของไทยในลักษณะต่างๆ เช่น ผีปอบ ผีกระสือ ผีอำ ผีเจ้าที่ ผีเจ้านาย ตลอดจนความเชื่อและ

^๑ นพพร สุวรรณพานิช, พระเจ้าและผีห่าซาตาน, (กรุงเทพมหานคร : Openbooks, ๒๕๕๑), หน้า ๓๕.

พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายและชีวิตหลังความตายของชนชาติต่างๆ เช่น ผีพม่า ผีมอญ ผีญี่ปุ่น ปาชาฝรั่งเศส โลงศพและหีบศพ งานเขียนชิ้นนี้ให้ความรู้เกี่ยวกับวิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์จำนวนมากโดยส่วนใหญ่เป็นการรวบรวมจากเรื่องเล่าและประสบการณ์ทั้งของผู้เขียนและคนอื่นๆ ที่เคยมีประสบการณ์ด้านนี้ เป็นหนังสือที่ให้ข้อมูลกว้างๆ เกี่ยวกับภูติผีวิญญาณ ไม่ได้เจาะลึกเรื่องเทพเจ้าเป็นการเฉพาะ

ฉลาดชาย รมิตานนท์^๑ ได้ศึกษาเรื่องผีเจ้านาย พบว่า การนับถืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ เช่น ผีसाง เทวดา เจ้าป่า เจ้าเขา ไม่ได้เป็นเรื่องมมง่ายไร้สาระแต่อย่างใด เนื่องจากความเชื่อในเรื่องดังกล่าวดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่นและเห็นได้ชัดในทุกท้องถิ่นและทุกชนชั้น ระบบความเชื่อทางศาสนาของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยประกอบด้วยความเชื่อในทางพุทธศาสนา ลัทธิพราหมณ์ และความเชื่อในเรื่องภูติผีวิญญาณ ดังชนกรณีการทรงผีเจ้านายในภาคเหนือของไทย โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือร่างทรงของเจ้าขอมือเหล็ก เจ้าฟ้าแสนแสน และปู่สะยาสะ โดยความเชื่อในเรื่องนี้ไม่หยุดนิ่ง เพราะมีการเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการไปตามกระแสของสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองอย่างแยกกันไม่ออก

Phramaha Sirivath Wongsat^๒ ทำการศึกษาเรื่อง The concept of Devas as depicted in Suttantapitaka ได้ข้อสรุปว่า เทวดา ได้แก่ชาวสวรรค์ที่มีคุณสมบัติพิเศษเหนือมนุษย์หลายด้าน เช่น มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขสบาย สถานที่สถิตของเทวดาทั้งหลาย ได้แก่สวรรค์ชั้นต่าง ๆ ลดหลั่นกันไปตามระดับของผลบุญกุศลที่ได้สั่งสมไว้ตอวยังมีชีวิตในโลกมนุษย์ อาจแบ่งเทวดาได้เป็น ๓ จำพวกใหญ่ คือ จำพวกที่อาศัยในสวรรค์ชั้นกามาพจรมี ๖ ชั้น จำพวกที่อาศัยในชั้นรูปพรหมมี ๑๖ ชั้น และจำพวกที่อาศัยในสวรรค์ชั้นอรุปรหมมี ๔ ชั้น เฉพาะเทวดาที่สถิตในชั้นรูปพรหมและอรุปรหมนิยมเรียกกันว่า “พรหม” เพราะเป็นผู้ได้มานสมาบัติมาก่อนที่จะบังเกิดในพรหมโลกดังกล่าว อย่างไรก็ตาม เทวดาทุกจำพวกถือว่ยังเป็นปุถุชน คือ ยังมีกิเลสตัณหาบงน้อยบ้าง จึงยังต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่าง ๆ จนกว่าจะสามารถกำจัดกิเลสอาสวะได้เด็ดขาดบรรลุถึงภาวะสูงสุดคือพระนิพพาน จึงจะถือว่ามีชีวิตที่สมบูรณ์แบบที่สุด

จากงานวิจัยทั้ง ๓ เรื่องที่ได้ทบทวนมานี้ ทำให้พบว่าแม้จะมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเทวดาในแง่มุมต่าง ๆ แต่ก็เป็นการศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกส่วนน้อย ส่วนมากยังอ้างคัมภีร์ชั้นรองเป็นหลัก โดยเฉพาะอรรถกถาและหนังสือที่แต่งรุ่นหลัง เช่น ไตรภูมิพระร่วง ซึ่งมีกลิ่นอายของพราหมณ์-ฮินดูปนอยู่มาก เช่น การพูดถึงเขาพระสุเมรุว่าเป็นศูนย์กลางแห่งโลก

^๑ ฉลาดชาย รมิตานนท์, ผีเจ้านาย, (เชียงใหม่: โครงการตำรามหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๗), หน้า ๒๖.

^๒ Phramaha Sirivath Wongsat, **The Concept of Devas as Depicted in Suttantapitaka**, Ph.D. Dissertation, Pune, (India: University of Pune, 2006), p. 35.

การบรรยายสวรรค์แต่ละชั้นให้อ่านเข้าใจว่าอยู่ซ้อนกันเป็นชั้น ๆ คล้ายคอนโดมีเนียม ระยะห่างเท่านั้นโยชน์เท่านั้นโยชน์ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าน่าจะหาข้อมูลจากคัมภีร์ พระสุตตันตปิฎกเป็นหลัก แล้วค่อยนำมาพิจารณาประกอบกับหลักฐานชั้นรอง เช่น อรรถกถา หรือปกรณ์พิเศษอื่น ๆ นอกจากนี้ ควรจะศึกษาความรู้ความเข้าใจเรื่องเทวดาและทำที่ที่พึงปฏิบัติต่อเทวดาโดยเปรียบเทียบระหว่างพระสังฆาธิการซึ่งเป็นพระระดับผู้นำในท้องถิ่นกับ ทายกทายิกาในวัดของแต่ละท่านเพื่อพิจารณาดูว่ามีความเข้าใจตามหลักการในพระสุตตันตปิฎก หรือไม่ และทั้ง ๒ กลุ่มมีทำที่ต่อเทวดาต่างกันอย่างไร

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. ได้ทราบความเป็นมา สถานภาพ และบทบาทของเทวดาจากคัมภีร์ พระสุตตันตปิฎก
๒. ได้ทราบความรู้ความเข้าใจและทำที่ที่มีต่อเทวดาของชาวพุทธที่เป็นกลุ่ม ตัวอย่างในจังหวัดอุบลราชธานีทั้งที่เป็นพระสงฆ์และฆราวาส
๓. ข้อมูลที่ได้สามารถเก็บรวบรวมเป็นข้อมูลสารสนเทศสำคัญสำหรับนิสิต ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเทวดา